
**ДЪРЖАВАТА – ЕСТЕСТВЕНО ПОЛЕ
ЗА РЕАЛИЗИРАНЕТО НА „ПОЛИТИЧЕСКАТА ИГРА“**

чл.-кор. проф. д.с.н. Димитър В. ДИМИТРОВ*

The article defends the thesis that the modern nation state is a natural environment for the realization of the „political game“ in which all elements of the political system are involved. Particularly important in this game are the political regime and the political parties, seen as the „double-faced Janus“. The conditions and stages in which the „political game“ passes and which ensure its effective realization are analyzed.

1. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НАЦИОНАЛНАТА ДЪРЖАВА

Като анализира задълбочено условията, свързани с възникването на държавата, и особено на държавата като опора на политическата власт, френският изследовател Жорж Бурдо отбелязва, че не бива всяко политически устроено общество да се определя като държава. В държавата според него "...властта придобива такива характеристики, които не съществуват другаде; нейното вкореняване в общността придава изначалност, която се отразява върху положението на управляващите, нейната целевост я освобождава от произвола на индивидуалните воли; нейното упражняване следва правила, които ограничават нейната опасност. Това, изглежда, е достатъчно, за да се забрани смесването на държавата с всякакво разграничение между господари и поданици. Форма на власт, държавата не е единствената такава, не може значи да се говори за държава-

* Авторът е член-кореспондент, професор, доктор на социологическите науки, заместник главен редактор на списанието.

та като за начин на битие на властта, без отначало да се определи самата власт“¹. Като анализира процеса на институционализиране на властта, Жорж Бюрдо заключава: „Властта в държавата е институционализирана, прехвърлена е от личността на управляващите, които вече само я упражняват, върху държавата, която от сега насетне става неин единствен притежател“². Следващите важни етапи в неговото изследване са свързани с анализа на условията, при които „се ражда“ държавата, разглеждането на територията като обективно условие за това раждане, и особено появата на нацията. Особено внимание заслужава задълбоченият анализ на националния проблем в новите държави, и особено отношението между политическите партии и държавата. На това отношение ще се спрем подробно в нашето изложение, свързано с реализирането на „политическата игра“. Тук ще продължим с изследването на Жак Шевалие, свързано с условията за създаването на държавата. Следвайки логиката на процеса на създаване на държавата, той отбелязва следното: „Появата на модерната държава се изразява чрез един двояк процес – автономизиране (чрез по-ясно обособяване на политическите роли) и институционализиране (чрез стабилното организиране на тези роли)“³.

Самият процес на институционализиране се изразява в следното: появяване на абстрактната същност на държавата като постоянна подкрепа на властта, където се изгубват управляващите; преобразуване на статута на управляващите като органи на държавата; могъществото на управляващите се реализира върху основата на общи безлики обективни правила; преобразуване на властта в авторитет, който се опира както на принудата, така и на съгласието на управляваните; изява на структуриран и съгласуван апарат на господство – бюрокрацията, чрез който се постига възможно най-голямо разпространение на въздействията на властта.⁴ Основополагащият елемент на това институционализиране е монополът върху принудата – държавата се разглежда вече като „обединение на политическо господство от институционално естество“ (Макс Вебер), а управляващите претендират върху монопола над „легитимното физическо насилие“. Моделът на съвременната държава в Европа се изгражда постепенно, на етапи и започва от края на феодалната епоха. Жан Уилям Лапиер, като проследява една идеална траектория на формиране на държавата, отбелязва, че този процес е преминал през „девет последователни степени, разделени от два прага: политическата власт, която отначало е необоснована и размита, възниква чрез механизмите на посредничеството, на производни политически роли, впоследствие специализирани; овластяването на управляващи бележи преминаването на еди-

¹ Бюрдо, Жорж. Държавата. София: Св. Кл. Охридски, 2007, с 15 – 16.

² Цит. съч., с. 27.

³ Шевалие, Жак. Политически институции. София: Св. Кл. Охридски, 2010, с. 63.

⁴ Цит. съч., с. 94.

ния праг, като добавя при това йерархия на властите; вторият праг е преминал чрез утвърждаване на монопола над употребата на физическо насилие – един съществен елемент при образуване на държавата, следван от установяването на управленски апарат и появата на близка система на господство⁵. В рамките на националната държава важно място заема политическият процес, с чието съществуване се свързва функционирането на политическата система на властта и политическия ред. В условията на глобализацията обаче политическият процес придобива нови, по-мощни размери. Ако приемем, че основното противоречие на капитализма днес, в условията на глобализацията се свят, е свързано с битката между капитала и труда, т.е. капиталът търси големите, огромните пазари, които глобализацията създава, и не признава националните граници, а реализирането на работната сила, свързано с по-високо заплащане на труда, по-високи трудови доходи, по-големи социални програми, които трябва да тушират социално-икономическото неравенство, се вмения като задължение на самата национална държава, то картината става по-друга. За немалка част от съвременната европейска политическа класа проектът Европейски съюз се основава върху убеждението, че националната държава е вредна и изживяла времето си, тъй като спъва разпространяването на човешките права и рационалното решаване на споровете. По тази причина се смята, че националните държави нации трябва да отстъпят своето място на организации от типа на Европейския съюз, която се отличава с рационален подход към проблемите, която „превъзхожда националния политически процес с традиционните за него предразсъдъци и пристрастия“⁶. Дали така чувства и разбира тези процеси обаче обикновеният европейски гражданин? Моето усещане е, че той все по-малко ги разбира и все по-силно усеща резултатите от един европейски политически процес, който е все по-малко достъпен и по-малко разбираем. Отчуждението от ценностите на модерната национална държава, новата експроприация на държавата по думите на Зигмунт Бауман нанася удар върху нейния суверенитет и бъдеще. По този повод той отбелязва: „В кабарето на глобализацията държавата прави стриптийз и в края на представлението остава само с голите си нужди: със своята власт да репресири, със своята разрушена материална база, с анулираната си суверенност и независимост. С обезличената си политическа класа националната държава се превръща в обикновена служба за сигурност на мегакомпаниите. (...) Новите господари на света не изпитват необходимостта от пряко управление. Националните правителства са натоварени със задачата да администрират делата от тяхно име“⁷. Упадъкът на съвременната държава

⁵ Цит. по Жак Шевалие: **Lapierre**, Y.-W. *Vivre sans Etat?* Paris, 1977, s. 64.

⁶ **Близнашки**, Георги. Съдбата на националната държава. Предговор към книгата на Пиер Манан „Съдбата на нациите“. София: Св. Кл. Охридски, 2011, с. 28.

⁷ **Бауман**, Зигмунт. Глобализацията. София: ЛИК, 1999, с. 89.

ва нация поставя на дневен ред въпроса за същността и бъдещето на нацията. От най-съвършена форма на човешко обединение до вчера, отбелязва Пиер Манан в монографията „Смисълът на нациите“ (2011), днес нацията се е превърнала в нещо, което се разпада бавно. Разпадът на нациите до какво ще доведе? Пиер Манан търси отговора на този въпрос и формулира своята оригинална теза. Може би двойствеността на Европа ще я доведе до отказ от деполитизирането на живота на народите или вместо това тя ще доведе „със себе си изграждането на едно ново политическо тяло – голяма, огромна европейска нация?“. Увереността на „сомнамбула“, както Пиер Манан нарича европейския стремеж към разширяване до неопределеност, няма ли най-после да доведе до ново политическо самоопределяне? Отговорът на тези въпроси очевидно предстои. Това са поредните предизвикателства пред ЕС и неговите членки – националните държави нации. Във връзка с нашумялата напоследък теза за бъдещето на националните държави ще спомена и мнението на Стоян Михайлов, чийто евристичен заряд оценявам с надежда. Според него процесът на „отмиране на националните държави ще продължи дълго. Той ще се разгръща паралелно на процеса на формиране на човечеството като социологическа система. Неговото завършване предполага пълно изграждане на нормативната система и институционалната структура на бъдещото планетарно социално управление, както и оптимално решение на въпроса за нивата на социалното управление в световен мащаб – от планетарните органи до най-малките и най-ниските в йерархията органи на местното самоуправление. Дотогава въпросът за държавния суверенитет си остава актуален, макар че неговото съдържание и смисъл ще се изменя“⁸. Върху този факт, свързан с промените в националната държава, обръща внимание и Франсис Фукуяма в „Строежът на държавата“ (2004). „Оказа се – пише той, – че едно цяло липсващо измерение на държавността следва да бъде проучено – това на държавното строителство – един аспект на развитието, игнориран при едностранчивото фокусиране върху периметъра на действие на държавата“⁹. Като обръща внимание, че институциите, макар и да се приемат като решаващата променлива на развитието, не изчерпват напълно държавността, Ф. Фукуяма отбелязва четири аспекта на държавността, които определят същността на днешната демократична държава. Според него те са: „организационен модел и управление; модел на политическата система – основа на легитимирането; и културни и структурни фактори“¹⁰. Тук може да се спори с Франсис Фукуяма защо само публичната администрация трябва да се разглежда като „корпус от експертно знание“ и поле за разработване на организационен модел и управление. Тази роля може да изиграе и публичният политичес-

⁸ Михайлов, Стоян. Социологическа система. София: М&М, 2010, с. 226 – 227.

⁹ Фукуяма, Франсис. Строежът на държавата. София: Обсидиан, 2004, с. 41.

¹⁰ Цит. съч., с. 42.

ки мениджмънт, при това доста по-успешно. Дискусията предизвиква и вторият аспект на държавността – моделът на политическата система, който предлага Фукуяма. Основният момент в тази дискусия е, както сам той отбелязва, „кои са относителните достойнства на президентската в сравнение с парламентарната система“¹¹. Други автори – участници в дискусията, подчертават, че „не президентската система сама по себе си, а типът електорална система, използван в законодателната власт, води до големи проблеми, като например политическа стагнация“¹². Самите многобройни избирателни окръзи също отварят път за облагодетелстване и участие на държавната трапеза.

Третият аспект на държавността (основа на легитимирането) е тясно свързан с въпроса за „системния институционален модел“, но в известна степен го надхвърля, като включва и едно нормативно измерение, свързано с дейността на държавните институции, които трябва не само да работят добре заедно в административен смисъл, но и в обществото, в което са създадени и се развиват.

Фукуяма отбелязва по повод на легитимността съвсем точно: „Макар исторически да е имало форми на легитимност, в днешния свят единственият сериозен източник на легитимност е демокрацията“¹³. На проблемите, свързани с държавата, нейното създаване и развитие, Жорж Бурдо посвещава своето монографично изследване „Държавата“ (2007), в което дава отговор на част от поставените дотук въпроси. Особено внимание заслужава неговата теза „държавата – опора на политическата власт“, а също така и поставените проблеми, като: двойствения характер на държавата; държавата – залог на политиката; държавата – регулатор на диалектиката на реда и движението, и функционалната държава. Огромна по характер, посочената проблематика и разсъжденията на Жорж Бурдо внасят сериозен принос в изследването на политическата власт, и особено на строежа и функционирането на държавата.

Върху едно от особено важните предизвикателства пред съвременната национална държава обръща внимание Улрих Бек в своето монографично изследване „Световното рисково общество“ (2001). Според него „рисковете се превръщат в голяма сила за политическа мобилизация, често пъти замествайки позоваванията на класови, расови и полови неравенства. Това извежда на преден план новата властова игра на риска и нейните метанорми“¹⁴. В условията на глобализацията възниква нова демократична дилема според Улрих Бек, която той описва по следния начин: „Какво би станало, ако Европейският съюз пожелае да стане член на Европейския съюз? Естествено той трябва да получи отказ. Защо? Поради

¹¹ Цит. съч., с. 45.

¹² Цит. съч., с. 46.

¹³ Цит. съч., с. 46.

¹⁴ Бек, Улрих. Световното рисково общество. София: Обсидиан, 2001, с. 12.

фрапантната липса на демокрация. Но трябва също така да си зададем въпроса дали такива държави – членки на Европейския съюз, като Франция, Германия, Великобритания или Италия могат да бъдат смятани за демокрации, при положение че, грубо казано, половината от прокараните през техните парламенти закони са просто преформулирани директиви, издадени от Брюксел, Световната търговска организация и т.н.¹⁵

Изясняването на правилата на „политическата игра“ изисква да се дефинира понятието „политически режим“ като един от основните елементи на политическата система в рамките на националната държава.

2. ОСОБЕНОСТИ НА ПРАВИЛАТА НА ПОЛИТИЧЕСКАТА ИГРА

Като анализира същността на политическия режим през призмата на взаимоотношенията между правното и политическото, Жак Шевалие отбелязва, че „политическият режим не се свежда единствено и само до някакви конституционни разпоредби; той интегрира правила от всякакво естество, които определят разгръщането на политическия живот“¹⁶. Именно на тази основа той формулира следващото определение на политическия режим. Според него „под политически режим трябва да се разбира съвкупността от правила, които определят политическите роли, организират политическото пространство, управляват политическите отношения“¹⁷. Специално внимание в своя анализ на правилата на политическата игра Жак Шевалие отделя на естеството на самите правила, на тяхното съдържание и формализиране. В тази насока той отбелязва важния факт, че „правилата на играта“ трябва задължително да се разграничават от самата игра“. Ако си представим политиката като „игра на съперничество“, както твърди Фредерик Бейли, трябва да отбележим, че всяка игра обикновено предполага някакъв ред, т.е. уточняване на условията, при които съперничещите си страни, участващи в играта, биха могли да постигнат съгласие, като отчитат „залого“ в нея. Ето защо важният елемент в играта са нейните правила, които гарантират нейното съществуване. Както всяка игра, и политическата съдържа „съвкупност от правила, които да регулират съперничеството“. С какво обикновено се свързват правилата на политическата игра? Според Жак Шевалие „тези правила засягат:

- определянето на наградата, която да бъде завоювана, а също действията или качествата, необходими, за да се заслужи;
- посочването на играчите, овластени да участват в надпреварата;
- състава на отборите, които се състезават;

¹⁵ Цит. съч., с. 26.

¹⁶ Шевалие, Жак. Цит. съч., с. 84 – 85.

¹⁷ Цит. съч., с. 85.

- начина, по който трябва да се развива състезанието;
- санкциите, следващи нарушаването на някое правило¹⁸.

За социологическия анализ на „политическата игра“ е особено важно наред с правилата на играта да разберем как функционират самите механизми на свързване между участниците в играта. Битката за достъп до политическия актьор се превръща в „постоянен залог“ при борбите, на чийто терен се създава самото определение на политическото. „Политическото функциониране – отбелязва Жак Шевалие – би могло да бъде разгледано на две различни равнища. От една страна, то се явява под формата на механизъм на взаимодействие между политическите субекти, чрез които политическата система става действаща. Но този подход – чисто вътрешен, не би бил достатъчен: политическата игра не се развива в затворено пространство; тя не е центрирана към самата себе си, а е изградена около по-широки залози, които я надхвърлят“¹⁹.

Моралът на формиране на тези залози в политическата игра е сложен и до голяма степен определя начина, по който се формират самите залози. Формирането на залозите оказва влияние и върху определянето на политическия дневен ред. Най-често този ред се формира след определен открит дебат на политически разисквания, които, освен че трябва да задържат политическото внимание на политическите актьори, и да се „обработят“ допълнително съобразно изискванията на съответния политически залог. Не трябва да се забравя фактът, че политическите залози се изграждат съобразно логиката на предварително осъществено политическо съперничество. Върху това съперничество оказват влияние редица фактори, наречени от изследователите „механизми на филтриране“. Като механизми на филтриране могат да се проявят: цензурирането; ефектът на прочистване и йерархизиране на приоритетите; ефектът, свързан с активизиране на дейността на групите по интереси; и най-вече ефектът изкривяване на самото искане чрез промяна на неговата дълбока същност.²⁰

Следващият елемент в политическата игра е известен като „раздаване на картите“. Всяко раздаване на картите трябва да отчита факта, че политическите актьори – участници в играта, имат много и най-различни средства за въздействие в зависимост от своята позиция в политическото обществено пространство, функциите, които изпълняват, и целите, които са си поставили.

След като бъдат „раздадени картите“, следва процесът на „развитие на играта“. Тук актьорите – участници в играта, освен спазване на предварително договорените условия и правила, могат и е желателно да проявят своята находчивост и творчески подход. Този подход обаче зависи от

¹⁸ Цит. съч., с. 86.

¹⁹ Цит. съч., с. 117.

²⁰ Цит. съч., с. 151.

ресурсите, с които разполагат, от умението да мобилизират тези ресурси и от остротата, силата на „оръжията“, с които разполагат. Не е за подценяване и добре организирана подкрепа от други части на политическата система.

С други думи „всичко, което не е забранено, е разрешено“ в името на постигането на поставените цели от актьорите – участници в играта. На практика често се използват и недотам лицеприятни похвати, като блъфиране, злепоставяне на противника, демонстриране на сила и т.н. Обикновено към тези средства се посяга, когато аргументите не достигат или въобще ги няма. Както се казва, обикновено при тези условия, които споменахме, „политическата игра“ загрубява и изходът от нея вещае остри конфликти, отказ от каквото и да е диалог, а понякога процесът завършва без вземане на каквото и да е решение. Настъпва царството на съмненията, недоверието и омразата, които могат да нанесат непоправими щети на коректно замислената политическа игра, а в най-тежките случаи могат да доведат и до унищожаването на самата игра.

Вместо заключение ще отбележа, че въпреки посочените опасности не бива да забравяме, че в „политическата игра“ участват почти всички елементи на политическата система, които определят облика и формите на управление в самата държава. Освен това коректно, честно провидената „политическа игра“ в условията на гарантирано равнопоставено взаимодействие между политическите актьори е механизъм за връзка с обществото, без който неговото функциониране би се задъхало от противоречия и трудноразрешими конфликти.

Литература

1. **Бауман**, Зигмунт. Глобализацията. София: ЛИК, 1999.
2. **Бек**, Улрих. Световното рисково общество. София: Обсидиан, 2001.
3. **Близнашки**, Георги. Съдбата на националната държава. Предговор към книгата на Пиер Манан „Съдбата на нациите“. София: Св. Кл. Охридски, 2011.
4. **Бурдо**, Жорж. Държавата. София: Св. Кл. Охридски, 2007.
5. **Михайлов**, Стоян. Социологическа система. София: М&М, 2010.
6. **Фукуяма**, Франсис. Строежът на държавата. София: Обсидиан, 2004.
7. **Шевалие**, Жак. Политически институции. София: Св. Кл. Охридски, 2010.
8. **Lapierre**, Y.-W. Vivre sans Etat? Paris, 1977.